

Mistificări involuntare

lupte pentru propășirea țării. Deși calea era mai lungă decât crezuse Golescu, care moare curînd, în 1830, începutul fusese făcut. Mistificarea originară însă, aceea destinată să strîngă aderenți, nu i-a mistificat decît pe istoricii literari de peste un secol. Aceștia au luat de bună forma de « jurnal » de călătorie a unei opere retorice și propagandistice, pe care au citit-o cu naivitate într-o cheie nepotrivită, nedreptățind rafinamentul și retorica plină de întortocheri precaute ale unuia dintre cele mai mari și mai moderne, totuși, spirite din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Testamentul lui Ștefan cel Mare

Dacă în cartea lui Dinicu Golescu avem de-a face cu o operă citită într-o cheie ce nu permitea înțelegerea unei structuri politice și a unei pledoarii imposibil de făcut altfel decît sub masca unui simplu jurnal de călătorie, căci n-ar fi trecut de cenzură, există și texte cărora nu numai că li s-a ignorat sensul, ci li s-a identificat greșit pînă și timpul redactării și autorul tot din pricina unei analize superficiale, a unei lecturi improprii. Unul dintre cele mai elocvente cazuri și mai puțin cunoscute de marele public (și chiar de micul public al specialiștilor) este cel al « testamentului » lui Ștefan cel Mare, ignorat pînă astăzi de istoria literaturii noastre, deși e vorba de un text care – alături de alte cîteva, precum prefetele lui Chesarie Rîmniceanu sau miscelaneele lui Gherasim Clipa –, împinge începuturile meditației filosofice și ale prozei lirice preromantice românești cu cel puțin un sfert de secol înapoi, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea.

Textul face parte din acele numeroase documente pe care epoca romantică simte nevoia să le aducă în discuție

Mistificațiuni

pentru a întemeia pe ele nu numai o privire asupra trecutului, și deci a « naționalității » noastre, cum spun oamenii politici ai vremii, ci și asupra viitorului țării. Bălcescu ne dă o imagine foarte precisă despre această necesitate în 1845, în « Cuvîntul preliminar despre izvoarele istoriei românilor », apărut în primul tom al *Magazinului istoric pentru Dachia*, cînd spune că, pentru a « se întemeia în patriotism și în curaj » și a cîștiga statornicie de caracter, românii au nevoie de « o bună istorie națională », dar nu una care să fie numai « un șir de oarecare întîmplări politice sau militare uscate », ci de o istorie care « să ne arate poporul român cu instituțiile, ideile, simțimentele și obiceiurile lui în deosebite veacuri » (N. Bălcescu – *Opere*, ed. și note G. Zane și E.G. Zane, Editura Academiei, vol. I, București, 1974, p. 95).

Acestei necesități, resimțite nu doar de istorici, îi răspundea și apariția cu cîțiva ani mai devreme (1840) a *Arhivei românești* pe care o tipărește la Iași Mihail Kogălniceanu. Publicația își propunea să dea la lumină « numai scrieri și acte vechi ce ar putea desluși istoria românească ». Kogălniceanu publică aici, în prima fasciculă a revistei – pe lângă alte documente, conform programului anunțat în « Introducție » –, și un text intitulat « Cuvînt de îngropare vechiului Ștefan vv., Donnul Moldovei, ce s-au numit Mare pentru marele vrednicii și vetejii ale sale ». Manuscrisul îi fusese trimis redactorului de Constantin Hurmuzaki, cel mai mare dintre fiii cunoscutului boier bucovinean Eudoxiu Hurmuzaki, pasionat și el de istorie și unul dintre cei mai vechi susținători ai partidei naționale, care îl avea de la basarabeanul Costachi Stamati.

Se pare că textul a suscitât un viu interes printre contemporani, ceea ce este și ușor de înțeles : era vorba, de fapt, de o meditație sau o evocare aproape lirică a lui Ștefan cel Mare, figură ce simboliza deja trecutul eroic și, im-

Mistificări involuntare

plicit, dorința de renaștere națională. Ca toți marii eroi ai trecutului, el încarna însă și principiul trecerii universale, al decăderii și morții cuprinse în orice mărire omenească, cunoscut din *Eclesiast*. De inspirație cetățenească și morală, textul nu era mai puțin hrănit și din meditația creștină asupra importanței pe care o au, în destinele oamenilor și ale națiunilor, principiile morale, deși ele nu pot înfrânge moartea, potrivit cunoscutului motiv *fortuna labilis*: « Toate faptele lui Ștefan sînt minunate, toate darurile lui covârșitoare. Dar, cu toate acestea, ce au rămas ? Au numai un nume deșărt ? Au numai o gândire de lucruri mari, dar care au fost și s-au trecut ? Așa este că toate lucrurile lumii sînt deșarte, o umbră, un vis, o apă care curge și nu se poate opri, nici a se întoarce, și toate putrejuneci supuse ? Unde-i Chirus, groaza lumii ? Unde-i Alexandru, carele au răsturnat Persia ? » etc.

În a doua fasciculă, editorul – Kogălniceanu – publică un comentariu despre succesul *Arhivei* în general și al textului despre Ștefan cel Mare în special (« Necrologul lui Ștefan cel Mare, publicat în *Arhivă...*, au pricinuit o mare senzație între românii ce se mai îndeletnicesc cu istoria și cu adevărata literatură națională » : « Despre necrologul lui Ștefan cel Mare și despre manuscriptul în care s-au aflat », *ibidem*, fasc. 2, p. 100). Reproduce aici și o scrisoare de la spătarul Antohi Sion, în care acesta dezvăluie o parte din istoria documentului : el ar fi fost cel care l-a copiat în 1806, cînd avea vreo douăzeci de ani, însărcinat fiind de marele boier Alecu Balș să-l prescrie după « o condică veche scrisă de mîna vechiului logofăt [secretar – *n. n.*] a Mitropoliei Moldaviei, Grigoraș », împreună cu alte documente citate de Kogălniceanu. Cu această ocazie, și-a făcut și el o copie pentru uzul propriu, căci era un pasionat al vechilor manuscrise : el copiasse în 1804 o versiune a cronicii lui Ne-

Mistificațiuni

culce și tot el îi dăruise colegiului Sf. Sava din București manuscrisul *Învățăturilor lui Neagoe*, după care s-a tipărit ediția din 1843. Copia din 1806 pe care o făcuse pentru sine nu mai era acum în posesia lui, întrucât îi fusese luată de poliție în 1831, când fusese bănuț – și nu fără motiv – că ar fi făcut agitație antirusească, cu care prilej a și fost arestat și trimis la București pentru anchetă (*cf.* Gh. Ungureanu – *Familia Sion*, Tip. Ștefăniu, Iași, 1936, pp. 17–18).

După Kogălniceanu, modestul logofăt Grigoraș nu putea fi autorul « necrologului », text cu evidente calități literare. El crede că textul este chiar mai vechi decît sfîrșitul secolului al XVIII-lea, unde l-ar plasa unele documente aflate în acest lot : « trebuie să fie de pe la anul 1740. Logofătul Grigoraș au fost fără îndoială numai copistul manuscriptului », zice Kogălniceanu. În pofida primirii entuziaste ce i s-ar fi făcut, « necrologul » n-a beneficiat de comentariile la care ne-am fi putut aștepta dat fiind interesul crescînd al contemporanilor pentru persoana marelui voievod. El a fost totuși menționat de Hasdeu în 1861 și reprodus în 1862 de Aron Pumnul în volumul al III-lea al *Lepturariului* său. Profesorul bucovinean arată în notița introductivă că nu-l consideră în nici un caz un « necrolog », ci un text mult ulterior domniei și morții lui Ștefan : « Se vede din text... că acest cuvînt este făcut cu mulți ani mai tîrziu, după moartea lui Ștefan Vodă cel Mare » (*Lepturariu*, vol. III, Editura Cărților școlastice, Viena, 1862, p. 253).

Și cititorul modern, care posedă din școală lecturile epocii romantice, este frapat de capacitatea neobișnuită a autorului de a evoca imagini din trecut, de forța expresiei și structura elaborată a retoricii. Iată, de pildă, elogiul marelui domnitor, care unește vitejia cu modestia arătată în fața lui Daniil Sisastrul, o imagine larg popularizată de poezia romantică de mai tîrziu : « În loc ca din izbînde să se înalțe

Mistificări involuntare

dintru aceste mai mult, slăbiciunea ominească cunoaște. Nu sabiei, ci rugii, nu taberii, ci bisericii nădăjduiaște... Au nu vă aduceți aminte că noaptea cea despre bătălie la acel care, lepădându-se de lume și de poftele lumești, în pustiu numai spre a lui Dumnezeu laudă se închisese, la acel loc, zic, necălcat de urme omenești, în mijlocul pădurilor, în culcușul fiarelor sălbatice, cătră acel săhastru, Ștefan au năzuit și plecînd armele patriarhului, din codri căută și adusă biruință în tabere ? »

Uitat de comentatori într-un timp cînd istoria literară românească abia se constituia la umbra istoriei naționale, textul este resuscitat de marile serbări de la Putna din 1871, cînd este citit în cadrul festivităților comemorative în al căror comitet de organizare figura și Mihai Eminescu. Programul serbărilor menționează pentru luni, 16/28 august 1871, că « prea cuvioșia sa părintele egumen al mănăstirii dă ceterire *Cuvîntului de îngropăciune la moartea lui Ștefan cel Mare* », după care se cîntă și imnul dedicat lui Ștefan de Alecsandri (în *Convorbiri literare*, V, 1871, nr. 12, p. 186). Textul « necrologului » este retipărit în 1904, cu ocazia festivităților care au marcat împlinirea a patru secole de la moartea voievodului, prilejuind apariția unui mare număr de cărți și studii dintre care menționăm doar monografia lui Iorga. Cu acel prilej, probabil, textul atrage atenția tînărului filolog și istoric literar Ovid Densusianu, profesor din 1899 la Universitatea din București. El publică abia peste cîțiva ani (1909) un articol consacrat « necrologului » lui Ștefan cel Mare, care n-a atras atunci atenția multor cititori, dar care a îngropat pentru multă vreme discuția specialiștilor.

Densusianu face o scurtă analiză filologică a textului și trage o concluzie categorică : avem de-a face cu un fals de tipul celor inventate de generația anterioară « ca să arate literatura noastră mai bogată decît era ». Marele savant care este

Mistificațiuni

realmente Densusianu începe prin a cita finalul textului, cu retorica lui dramatică (« Acest viteaz nebiruit, acest domn vestit, acest stăpînitor puternic, au doară țărînă să se facă ? Într-acest mormînt să se închiză toate vredniciile lui ?... »), pentru a stabili că textul este deliberat atribuit unei persoane care ar fi fost de față la înmormîntarea marelui voievod, poate chiar celui care a ținut cuvîntarea funebră în fața gropii : « Se vede limpede că aceste cuvinte sînt date ca rostite chiar dinaintea mormîntului lui Ștefan cel Mare, la îngroparea lui. » Și mai departe : « Pasagiul citat e categoric. Dar și aiurea se vede că vorbitorul e înfățișat ca asistînd chiar la înmormîntare... » După ce precizează că textul se prezintă ca fiind contemporan cu sfîrșitul lui Ștefan, Densusianu demonstrează însă și că limba lui este modernă, imposibil de localizat la începutul secolului al XVI-lea, pentru că utilizează franțuzisme și expresii recente : « Un text vechi care ne vorbește de „teatru a ticăloșilor“, care întrebuițează cuvinte și expresii ca *idee*, *însufla* și *departe de aice*, nu-i așa că pare de tot ciudat ? Numai cineva din secolul al XIX-lea putea să scrie astfel... ». Sau mai departe : « Unele cuvinte și fraze ne aduc aminte de Russo și Bălcescu... » (Ov. Densusianu – « O falsificare literară... », în *Vieața nouă*, V, 1909, nr. 13-14, pp. 279, respectiv, 284).

Toată demonstrația, sumară de altfel, nu ține seama de un detaliu important : că toți cei care avuseseră de-a face cu textul în cauză au arătat explicit că nu-l consideră contemporan cu epoca lui Ștefan cel Mare, începînd cu Hurmuzaki (care spune clar în scrisoarea de prezentare a documentului că « a crede că se trage tocma din vremea slăvitului voievod, sau s-ar fi rostit chiar la îngroparea lui, nu mă pot înduplica nicidecum ») și continuînd chiar cu Kogălniceanu, care folosește repetat, inclusiv în titlu, nefericitul termen de « necrolog », deși afirmă explicit că textul « trebuie să fie de pe la

Mistificări involuntare

anul 1740 » (« Despre necrologul lui Ștefan cel Mare și despre manuscrisul în care s-au aflat », în *Arhiva românească*, fasc. I, 1840, p. 103). Dar falsul odată « demonstrat » și condamnat de un savant de talia lui Densusianu, chestiunea este închisă pentru multă vreme și nimeni n-a mai pomenit de acest text care, fie vechi, fie mai nou, interesa totuși istoria culturii și a literaturii noastre.

Din punct de vedere filologic, problema a fost elucidată încă din 1986 de un alt strălucit filolog, eruditul cercetător ieșean N.A. Ursu, care reia, cu documente noi, întreaga istorie a polemicii și stabilește că autorul « panegiricului » lui Ștefan și al altor texte publicate de Kogălniceanu în 1840 este ierodiaconul Gherasim Putneanu, mort în 1797, colaborator al mai cunoscutului Leon Gheuca și, posibil, călător în Franța pe la 1770 (cf. N.A. Ursu – « Ierodiaconul Gherasim Putneanu de la episcopia Romanului, un scriitor căutat timp de un secol și jumătate », text republicat în volumul N.A. Ursu – *Contribuții la istoria literaturii române. Studii și note filologice*, Editura Cronica, Iași, 1997, pp. 285–319). N.A. Ursu îi atribuie lui Gherasim și alte texte de acest tip pe baza unei analize grafologice și filologice foarte laborioase, explicînd atît influențele stilistice din retorica franceză de amvon, cît și problematica textului și lexicul modern, de natură romantică.

Rezolvată în cîmpul filologiei acum douăzeci de ani, problema « testamentului » lui Ștefan cel Mare și a presupusului fals a rămas însă fără soluție în mai interesantul cîmp al istoriei literaturii, pentru că, dacă nu este un fals (și am văzut că nu e), atunci textul precede cu ani buni retorica romantică a unor autori ca N. Bălcescu sau Alecu Russo, de care îl apropiase chiar Densusianu. Acesta greșise în concluziile cercetării sale, deși pleca de la o observație nu numai corectă, ci de-a dreptul luminoasă : că proza documentului suspect o evoca pe aceea a lui Bălcescu. Cum am văzut însă,

Mistificațiuni

asemănarea nu motivează așezarea textului publicat în 1840 în descendența lui Bălcescu și a altor scriitori de acest tip, ci, dimpotrivă, îl pune între antecedentele sale. Necunoscutul autor – adică Gherasim Putneanul – preludează proza istoricului romantic și, probabil, o și influențează prin patos, prin retorica atinsă de inflexiuni profetice, prin apelul la procedee antitetice. În orice caz, este cert că Bălcescu, istoricul pasionat pe care-l știm din celebra scrisoare a lui I. Ghica făcând note și extrase din documente și cronici, a cunoscut textul în cauză, așa cum a cunoscut și a utilizat toată literatura istorică existentă atunci, după cum o demonstrează influența limbajului cronicăresc în proza sa sau prelucrarea inspirată a unui fragment din *Istoria* lui Aaron Florian, și anume episodul execuției ratate a lui Mihai (cf. Valeria Guțu Romalo – « Utilizarea izvoarelor istorice în *România supă Mihai-Voievod Viteazul* », în vol. *Studii despre N. Bălcescu*, Societatea de Științe istorice și Filologice, București, 1969, sau Mihai Gherman – « Figura lui Mihai Viteazul », în *Tribuna*, 1989, nr. 3).

Radicala execuție a « falsului » și eliminarea unui text semnificativ din discuțiile despre începuturile romantismului românesc nu cad însă toate în sarcina lui Densusianu. La originea acestei judecăți nefericite stă chiar ușurința cu care Kogălniceanu folosește repetat cuvântul « necrolog » în notele cu care precedă și apoi comentează textul, de a cărui importanță pare să-și fi dat seama într-o oarecare măsură. Citind așa-zisul « necrolog » într-o cheie pur filologică, apoi, Densusianu nu i-a putut vedea semnificațiile, care apar doar în perspectiva mentalității tradiționale, a retorismului romantic și a semnificațiilor simbolice. Ceea ce diverși actori ai acestei întâmplări au numit « necrolog » este doar o poză simbolică, materializarea unui moment nu numai concluziv al vieții, ci și de tranziție care asigură continuitatea, care

se reflectă obligatoriu în toate ceremoniile funerare de tip popular și pe care romantismul epocii îl preia sub forma unei clipe de meditație și de îndemn. La autorul anonim al textului, așa cum îl publică *Arhiva românească*, această poză duce la meditația religioasă pe marginea mormântului marului dispărut, care nu poate înfrunta și nici schimba cursul lucrurilor (« Unde este Chirus » etc.), dar poate oferi un model. La romanticii mai târzii – ca Asachi, de pildă –, acesta este momentul « testamentului », al cuvîntării testamentare de după sfînta liturghie, ținută în fața obștii și ilustrată cu gravura lui Müller : *Descrierea cadrului al doilea din istoria Moldovii, înfățișător pe Ștefan cel Mare cuvîntînd al său testament politic* (Iași, 1834 – text reluat și în *Albina românească*, dar fără gravura care îl însoțea în broșură), care transpune în cheie romantică momentul tradițional al « despărțirii », cînd cel care « se duce » în marea călătorie își ia rămas-bun de la apropiați și le dă ultimele învățăături. Să fie o întîmplare că acest text și ilustrația lui sînt reluate în 1841, deci după apariția textului din *Arhiva românească*, de mai multe publicații, precum *Spicuiitorul moldo-român* și *Foaie pentru minte, inimă și literatură* ? Să fie o întîmplare că aceeași temă, a discursului testamentar, este reluată mai târziu și de Bolintineanu în *Ștefan la moarte* ?

Toate argumentele aduse de Densusianu împotriva vechimii textului și în favoarea plasării lui în primele decenii ale secolului al XIX-lea, în epoca lui Bălcescu și a influențelor lexicale franceze, reexaminat acum, după demonstrarea paternității lui Gherasim, autor de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, nu fac decît să arate că primele manifestări ale stilului romantic și începutul epocii romantice în general trebuie împinse mai înapoi, în ultima parte a acestui secol. Știm deja că prefețele lui Chesarie Rîmniceanu (care moare în 1780) folosesc acest stil metaforic și evocator, că Budai-

Mistificiuni

Deleanu este capabil de mari viziuni romantice într-un text care e deja redactat la 1800 și că tot atunci el le propune urmașilor figurile lui Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare ca obiect de meditație și de admirație. Nimic mai firesc ca o asemenea experiență să fie posibilă și la un alt autor cu har și cu lecturi directe din sursele franțuzești, cum va fi posibilă și puțin mai târziu, în proza inspirată a lui Ionică Tăutu.

Figura lui Ștefan devine simbolică pentru adepții regenerării într-o perioadă anterioară apariției publicațiilor și liberalizării tiparului, așa că informațiile noastre în acest domeniu sînt puține și lacunare. « Necrologul » lui Ștefan cel Mare nu este însă singurul text care evocă marele lui exemplu pentru a-l înfățișa contemporanilor. Știm, de pildă, că un poem intitulat *Domnia lui Ștefan voievod celui Bun și vestit, în războaie nebiruit* – două pagini de versuri prozaice ale vreunui grămătic mai puțin înzestrat decît Gherasim, celebrînd marile victorii ale voievodului cu stereotipuri care vor reapărea în poezia romantică (« Și cît au trăit,/Tot în războaie au viețuit », sau « Multe mănăstiri au zidit » etc.) – circula încă pe la începutul secolului al XIX-lea. Acest text în versuri (!) are însă aceeași tonalitate encomiastică și pare destinat aceluiași tip de ceremonie simbolică, comemorativă, ca și zisul « necrolog », căci finalul său sună astfel : « Pomenire vecinică să-i facă/Ca cu dreptii să petreacă,/Și în zioa judecării/Să-și ia plata dreptății ».

Poemul se găsește într-un manuscris copiat în 1820 și intrat mai târziu în posesia lui N. Istrati de la Rotopănești (este reprodus în I. Bianu și G. Nicolaiasa – *Catalogul manuscriselor românești*, tom. III, Craiova, 1931, pp. 7-8), dar se regăsește și într-un manuscris aflat în familia Sioneștilor (al lui Costache, fiul lui Antohi Sion), care au fost acuzați de Densusianu că s-au găsit la originea « falsului » testament (textul din arhiva Sioneștilor, aflată azi la Biblioteca Centrală Uni-

versitară din Cluj, e menționat în cartea lui Gh. Ungureanu – *Familia Sion*, Tip. Ștefăniu, Iași, 1936, p. 89).

Întrucât discuția despre autenticitatea și paternitatea acestui « Cuvînt de îngropare » se reia tîrziu, după ce alt manuscris furnizat de moștenitorii lui Antohi Sion, mort în 1848, este dovedit ca fals (« Cronica lui Huru », despre care a mai fost vorba în aceste pagini), acest fapt acționează ca o prezumție de vinovăție și « panegiricul » sau « necrologul » va fi și el considerat a fi un fals comis cu deliberare. Densusianu formulează deschis această prezumție incorectă : « Se știe că Sion a fost amestecat în falsificarea izvodului lui Clănău. Oare să nu fie tot el unul dintre colaboratorii la fabricarea discursului ? » (« O falsificare literară... », p. 284). Or, acest « se știe » este pur retoric : nu se știe pînă astăzi cine este autorul acestui fals și nimeni n-a putut nu « demonstra », dar nici măcar invoca argumente documentare sigure în sprijinul acestei acuzații.

Nimeni n-a luat însă în considerare faptul că acest text, publicat la 1840, dar redactat cu siguranță cu un număr de ani înainte, marchează în sine, lăsînd la o parte autenticitatea atribuirii, o dată importantă în proza romantică românească : e vorba de o amplă meditație în proză de tip romantic, de o proză originală, chiar dacă utilizează modele retorice celebre (Flécher, Bossuet), care pune în relație o temă morală și una istorică referindu-se la o figură exemplară a trecutului național, și toate acestea cu cel puțin zece sau douăzeci de ani înainte de Bălcescu. Dacă ar fi fost un fals datorat de-acum răposatului spătar Antohi Sion – așa cum sugerează cercetările istoricilor precum Ghibănescu și Tocilescu, idee acceptată ca sigură de Ov. Densusianu –, textul ar fi făcut din autorul său primul poet în proză al evocării noastre istorice, precursor nu numai al lui Bălcescu, ci și al lui Gr. Alexandrescu sau Negruzzi. El ar mai fi trebuit să producă și alte

Mistificațiuni

asemenea texte, semnate de el sau apocrife și acestea, în afară de cele comunicate lui Kogălniceanu de Hurmuzaki. Or, de la Antohi Sion și de la frații săi n-au rămas decât copii, arătate ca atare, și nici o încercare originală.

Pe de altă parte, este imposibil ca textul « necrologului », apărut în 1840 într-o revistă respectabilă dintr-o perioadă săracă în publicații istorice, să nu fi fost cunoscut de istoricii și, în general, de cititorii contemporani, de Bălcescu în speță și de o parte dintre scriitorii care-și începuseră de câțiva ani activitatea. Chiar fără să căutăm relații directe între « testamentul lui Ștefan » și viziunea, stilul, motivele literaturii romantice din anii '40-'50 ai veacului romantic, este imposibil ca el să nu fi contribuit la înjgheberea unui model istoric al eroului național, așa cum s-a întâmplat peste tot în Europa. S-ar putea să regăsim urma acestei viziuni și în manuscrisele lui Eminescu. Deși în anii serbării de la Putna Eminescu s-a lăsat atras mai degrabă de figura tulbură a lui « Ștefan cel Tânăr », el cultivă în încercările sale dramatice o atmosferă asemănătoare celei din invocarea călugărului Gherasim, din « necrologul » pe care putea să-l fi cunoscut încă din anii petrecuți la Cernăuți, din *Lepturariul* profesorului său, pe care știm că l-a cunoscut, pentru că el este cel care-l trece în catalogul (« cunsemnăciunatul ») bibliotecii școlare în anul 1866 (Aurel Vasiliu – « Mihai Eminescu și „Biblioteca gimnaziștilor den Cernăuți“ », în *Limbă și literatură*, XIX, 1969, p. 224). E probabil că l-a citit, cum citea tot ce privea istoria națională, și folosul acestei lecturi a fost oricum reflectat în alte texte (G. Călinescu – « Opera lui Mihai Eminescu », în *Opere*, vol. XII, București, 1969, pp. 465-466). Este un subiect pe care cercetarea l-ar putea relua și lămuri în viitor.

Există exemple ale unor lecturi impropriei – și deci ale unor erori involuntare, cu aspect de farsă – chiar și în tim-

Mistificări involuntare

purile noastre. Cel mai neplăcut episod de acest fel s-a petrecut în tinerețea mea, când un cunoscut și, de altfel, bun istoric literar s-a lăsat păcălit de o aparență : o montare originală a *Noptii furtunoase* la Teatrul Național prin anii '80 ai secolului trecut a fost însoțită de editarea unui caiet de sală (program) gândit și el într-un chip original, avînd adică drept supliment detașabil un exemplar din ziarul despre care este vorba în piesă, *Vocea patriotului național*, făcut ca și cum ar fi originalul din care a spicuit autorul lectura ezitantă a lui Ipingescu, numele lui Rică Venturiano ș.c.l., în total patru pagini mari cu articole în stilul parodic sforăitor cunoscut din textul lui Caragiale. Găsind undeva suplimentul, istoricul respectiv a crezut că a găsit realmente modelul folosit (*ad-litteram* !) de autor în piesă și s-a dus la cel mai bun specialist al problemei : la Șerban Cioculescu. Profesorul Cioculescu nu fusese nici el la spectacol și nu văzuse programul, cu supliment cu tot, dar – familiar al problemelor scrisului și rafinat bibliofil – l-a sfătuit să nu se grăbească să anunțe descoperirea, care era prea « enormă ». N-a fost ascultat : articolul care anunța descoperirea a apărut pe două pagini mari în *România literară*, iar în săptămîna următoare secretarul literar al Naționalului făcea în cîteva rînduri cuvenita rectificare.

Astfel de lecturi, care au dus la concluzii pripite, s-au mai făcut și în cazul altor texte, de pildă al unei tablete a lui E. Lovinescu care obișnuia, în anii tinereții sale impresioniste, să imagineze texte ale unor autori decedați, convorbiri cu spiritele filosofilor greci etc. Într-o astfel de tabletă, apărută în februarie 1908 în revista *Convorbiri critice*, Lovinescu imaginează un text eminescian inedit, în care poetul ar fi explicat circumstanțele în care a scris *Geniu pustiu* : « În hîrțile unui prieten din Iași am găsit un mic manuscris inedit al lui Eminescu. El e îngălbenit de vreme... » etc. Și publică în con-

Mistificațiuni

tinuare textul atribuit lui Eminescu, care are mai degrabă o tonalitate bacoviană, în simbolistica lui pluvioasă : « Plouă... plouă... Ce trist mi-a părut astăzi Iașul, cu ulițele lui pustii și pline de noroi ! Toată ziua am umblat prin locurile tineretii... » etc. Găsit după aproape un secol și fără să mai evoce capcana « manuscrisului găsit », textul i s-a părut autentic unui editor bine intenționat, care l-a și republicat, fără să-l mai confrunte cu edițiile existente ale operei lui Eminescu unde, desigur, acest text nu figurează, și nici cu cele ale operei lui Lovinescu, unde acest text figurează, dar într-o variantă remaniată, « revizuită » după principiul său cunoscut – cea mai bună dovadă, de altfel, că nu era vorba de un adevărat text eminescian.

Atribuirii grăbite, de acest fel, sînt numeroase în istoria literaturii noastre și numai cele care îl vizează pe Eminescu ar umple, probabil, un volumaș. Nu îi atribuiseră chiar Per-pessicius, în primul tom al monumentalei sale ediții eminesciene – ce e drept, cu unele rezerve – poemul *Închinare lui Ștefan-vodă*, care a fost citit la serbarea de la Putna din 1871 și difuzat pe foi volante, fără nume de autor ?